

MUZICA ROCK ÎN FILMUL ROMÂNESC – ISTORIE ȘI TENDINȚE

ANDI MIHAI*

Abstract

Soundtrack is an important element in cinematic creations, be they short films, documentaries or fiction films. Romanian cinema did not ignore this essential component either. The musical compositions are an integral part of the soundtrack which, together with the other sounds, helps to define the cinematic product. Although located behind the Iron Curtain, where it was assumed that information in our cultural case could penetrate with certain difficulty, Romanian cultural life was synchronized until December '89, especially through the radio stations 'Radio Free Europe' or 'The Voice of America' with the cultural life of the Western Europe and the Anglo-Saxon world. Simultaneously with the explosion of the rock music phenomenon at the end of the 60s, combined with the emergence of the 'flower power' phenomenon in the USA, the Vietnam War, the emancipation movements of the African Americans, etc., made it so that in the soundtrack of the films produced at Hollywood as well as in Europe, rock songs, blues or other subgenres derived from it appear, some of them hits found on the music albums of popular performers and bands. In that period, along with classic musical films, film productions whose protagonists are these very pop rock stars appear, as for instance *A Hard Day's Night* (1964), *Yellow Submarine* (1968), *Help!* (1965), *How I Won the War* (1967), *Sympathy for the Devil* (1968), *More* (1969), etc.

Keywords: soundtrack, rock music, film music, Romanian film directors.

Prezentul demers își propune să evidențieze cu titlu de inventar, nu neapărat din punct de vedere al calității actului artistic, prezența muzicii rock originale compuse de artiști români pentru filmele de ficțiune de lung sau scurt metraj și/sau documentare. În unele cazuri, cum este *Nunta de piatră* muzica compusă pentru acest film este de o certă valoare, recunoscută internațional. Cinematografia română s-a aliniat și ea tendințelor, mai ales în urma dezghețului ideologic de după anul 1965. Printre primele producții cinematografice ce conțin muzica rock se numără și *Ultima noapte a copilăriei* (1969). Regia este semnată de Savel Stiopul (1926–2007) iar scenariul de Dumitru Carabăț (1932–2020). Spre deosebire de Dustin Hoffman în *The*

* Andi Mihai este absolvent al Facultății de Automatică și Calculatoare din cadrul Universității Politehnice București. Are un masterat în scenaristică de film și tv la Universitatea Hyperion și în prezent este doctorand al Școlii doctorale de Teatru și Film din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. Adresă de e-mail: andimihai40@gmail.com.

Graduate (Absolventul) (1960) eroul principal, interpretat de neprofesionistul Dumitru Tunsoiu, se afla la momentul terminării liceului, momentul în care apar marile întrebări existențiale. Este posibil ca acest film să fi fost inspirat și de *The Graduate* ținând cont de distanța în timp (9 ani) dintre ele. Dumitru Liviu Tunsoiu avea să fie cunoscut sub numele de scenă Liviu Tudan (1947-2005) începând cu anul 1965, ca un compozitor și chitarist, lider al formației *Roșu și Negru*. Aici împreună cu colegii de la *Sideral*¹ compune muzica pentru acest film. Coloana sonoră din *The Graduate* este asigurată prin câteva compoziții ale duetului folk-rock Paul Simon și Art Garfunkel ca *Mrs. Robinson*, *Sound of Silence* sau *Scarborough Fair*, cântece care vor ajunge hituri. (Fig.1)

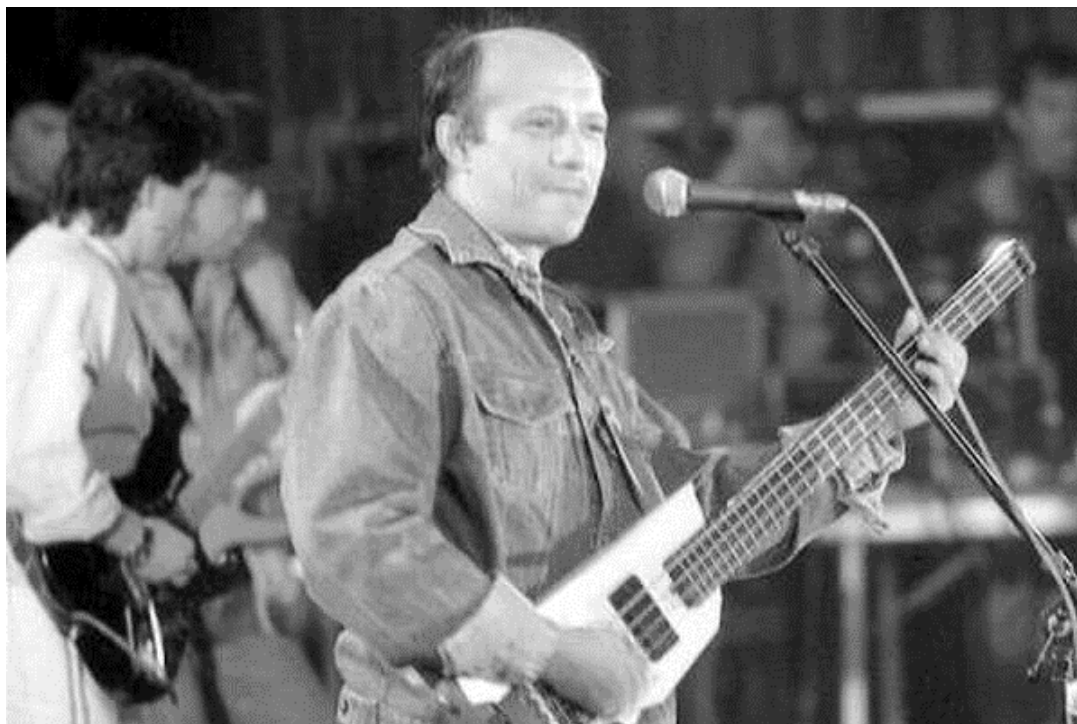

Fig. 1 – Liviu Tudan.

Sursa : TVR3, *Liviu Tudan viața și opera... rock*, 19 noiembrie 2018, consultat la data de 9 februarie 2023.

Canarul și viscolul (1970)

În acest film regizat de Manole Marcus (1928–1994) după un scenariu de Ioan Grigorescu (1930–2011) avem de-a face cu prima apariție a unei formații rock într-un film de ficțiune. Formația *Phoenix*, la acea vreme probabil cea mai cunoscuta trupă de rock din România, apare chiar în secvența inițială într-o celulă interpretând cântecul care dă și numele filmului. Nu știm dacă a existat o legătură inspirațională cu *Blow-up*² al lui Michelangelo Antonioni (1912–2007) în care „bobocii” Jeff Beck (1944–2023) și Jimmy Page (n. 1944) de la *The Yardbirds*³ apar într-un scurt cadru. Piesa

¹ *Sideral* a fost o formație rock românească, fondată în 1964 la București și desființată în 1969.

² Michelangelo Antonioni, *Blow-up* (1967), *Blow-up (Original Motion Picture Soundtrack)* by Herbie Hancock www.spotify.com

³ *Yardbirds* formație de rock britanică care a activat între 1963–1968 și o a doua perioadă din 1992 până în prezent.

Canarul este leitmotivul muzical al filmului. Deși filmul prezintă povestea unui erou comunist ilegalist, datorită mijloacelor artistice folosite (tehnică de muzică și imagine psihedelică) el poate reprezenta la fel de bine o imagine contrară, adică a unui erou anticomunist. Muzica în cazul asta este aproape un liant duplicitar. În acest sens Nicolae Covaci (n. 1947)⁴ povestește:

„Apăream și noi într-o secvență din film, undeva într-o închisoare, cântând. Eroul principal, un tânăr ce se zbate să se elibereze de povara constrângerilor, era în final învins de prăbușirea iluziilor. Atât filmul, cât și piesa, s-au impus în urechea și în sufletul ascultătorilor.”⁵ (Fig. 2)

Un alt component al formației din acea vreme, Bela Kamocsa (1944–2010), povestește o întâmplare din perioada filmărilor în care Cornel Chiriac (1941–1975), realizatorul emisiunii *Metronom* la postul național de radio, le înlesnește participarea la filmările de la Buftea. Mai târziu Cornel Chiriac avea să aleagă exilul realizând cu mult succes *Metronom muzical by request* în studiourile muncheneze ale ‘Radio Europa liberă’. El își amintește:

„El (Cornel Chiriac) ne-a aranjat să mergem la filmări, la Buftea, pentru coloana sonoră a filmului *Canarul și viscolul*. Când m-am întors la Timișoara, m-a „umflat” miliția pe stradă: pe mine și pe câțiva prieteni. Ne-au băgat în dubă fiindcă purtam plete și blugi. După ce ne-au înjurat bine, le-am arătat o hârtie de la Buftea, o adeverință în care scria că [eu] aveam voie să port plete și barbă, pentru filmări. Mie mi-au dat drumul. Pe ceilalți i-au tuns zero și le-au tăiat ferfeniță blugii.”⁶

Dorin Liviu Zaharia

După ce Nicolae Ceaușescu (1918–1989) emite celebrele „Teze din iulie” în 1971, muzica rock din filmul românesc intră și ea în transformare pentru a face față cenzurii. Muzica celor cu „plete și pantalonii strâmți și soioși”⁷ este înlocuită de o muzică rock mult mai elaborată, abordându-se direcții noi de rock pastoral, rock electronic, psihedelic ș.a. Chiar și textele cântecelor sunt mult mai încifrate sau cu duble conotații. O altă modalitate pentru evitarea cenzurii era alegerea versurilor din genuri muzicale tradiționale orale, doine și balade sau inspirate de acestea. În aceste condiții politice își fac debutul doi mari regizori romani, Mircea Veroiu (1941–1997) și Dan Pița cu *Nunta de piatră* (1973), film de referință în istoria cinematografului românesc. Muzica este semnată de Dorin Liviu Zaharia (1944–1987) împreună cu Dan Andrei Aldea (1950–2020). O probă a aprecierii filmului o constituie faptul că a fost achiziționat de Muzeul de Artă Modernă din New York. Este singura coloană sonoră românească inclusă în colecția acestui muzeu⁸. Interpretarea pieselor este asigurată de Dorin Liviu Zaharia și formația *Sfinx*. Dorin Liviu Zaharia apare și ca interpret în film în rolul flașnetarului. Sonoritățile de factură psihedelică se datorau personalității puternice a lui Dorin Liviu Zaharia, el fiind un autodidact. Criticul Dan C. Mihăilescu spunea despre Dorin Liviu

Fig. 2 – Formația Phoenix în 1972–1973.
Sursa: *Observatorul cultural* nr. 1096
din 09.02.2022.

⁴ Nicolae Covaci, chitarist și membru fondator al formației *Phoenix*.

⁵ Nicolae Covaci, *Phoenix: Însă eu, o pasăre*, 1994, p. 34.

⁶ Bela Kamocsa, *Canarul și viscolul* ro.wikipedia.org

⁷ Versuri din cântecul *Vremuri* (1968) prima piesă de pe fața „A” a vinilului pe ”45” cu același nume al formației *Phoenix*

⁸ Museum of Modern Art (prescurtat MoMa) a fost fondat în 1929 de către Abby Aldrich Rockefeller, Lillie P. Bliss, Mary Quinn Sullivan soțiile unor influenți oameni de afaceri și filantropi.

Zaharia următoarele: „... Acest talent fabulos, cuprins cât se poate de limpede, de sălbatic și halucinant, de nebunia divină a vechilor magicieni. Poet, compozitor, simfonist, desenator, povestitor, actor, anarhist, patriot, mistic yoghin și credincios ortodox, amestec de suprarealism, onirism, budism, rock haiducesc, underground, numerologie și tot ce furia lui turbionară putea absorbi în frenezia demoniei sale angelice...⁹ Compatibilitățile artistice între cei doi regizori și muzician au continuat cu filmul *Duhul Aurului*, film realizat simultan cu *Nunta de piatră* dar lansat mai târziu în 1974. Drama prin care oamenii cad victime goanei după aur, febra îmbogățirii, este ilustrată muzical în mod aproape senzorial prin vibrațiile sonore ale pieselor compuse pentru acest film. (Fig. 3)

Fig. 3 – Dorin Liviu Zaharia, Iosif Demian și Dan Pița.

Sursa: <https://atelier.liternet.ro/articol/19397/Marian-Radulescu/Mircea-Veroiu-poezia-unei-lumi-tragice.html> consultată la data de 3 martie 2023.

Dorin Liviu Zaharia avea să continue colaborarea cu Dan Pița și la următorul lui film din 1974, drama psihologică *Filip cel bun*. Aici, împreună cu Ileana Popovici, realizează coloana sonoră. Ileana Popovici are și o prestație actoricească în rolul iubitei personajului principal Filip, interpretat de Mircea Diaconu. Și pentru că nu putea să nu colaboreze și cu cel de-al doilea regizor și prieten al său, Mircea Veroiu, avea să scrie coloana sonoră la filmul *Hyperion* (1975), o dramă SF.

Dorin Liviu Zaharia a mai colaborat la două filme cu regizorul Ioan Cărmăzan la un an distanță unul de altul *Țapinarii* (1982) și *Lișca* (1983). Primul reprezintă o dramă cu multiple

⁹ <https://www.libris.ro/anarhetipul-sau-un-frate-tanar-dorin-liviu-EIK978-606-711-710-3--p1252265.html> consultat la dat de 4 martie 2023

conotații și antiteze (viață vs. moarte, dragoste / singurătate, sensul vieții etc.). Muzica lui Dorin Liviu Zaharia, ca de obicei, pune în tușe muzicale sensibile și elocvente toate aceste frământări existențiale. În *Lișca* Dorin Liviu Zaharia și muzica lui își pun amprenta asupra întregului film. Regizorul Iulian Mișu (1926–1999) colaborează cu Dorin Liviu Zaharia la filmul *Lumina palidă a durerii*, o dramă istorică a cărei acțiune se petrece în timpul Primului Război Mondial. D.I. Suchianu (1895–1985) avea să spună în cronica filmului că sunt „zeci de scene-cheie, de bijuterii cinematografice cuprinse în aceasta poveste românească”¹⁰. Filmul lui Iulian Mișu a fost selecționat la a 12-a ediție a Festivalului de Internațional de Film de la Moscova unde a câștigat Diploma Specială. În anii '80, anii de sfârșit ai dictaturii, numai o muzică încărcată de simboluri, greu de descifrat artistic, ar fi putut răzbate dincolo de zidul cenzurii.

În 1974 Nicu Covaci împreună cu *Phoenix* aveau să „recidiveze”, muzica lor fiind folosită pentru două filme: *Nemuritorii* (regia Sergiu Nicolaescu, după un scenariu adaptat de Titus Popovici după nuvela *După furtună*) și două compoziții la *Agentul straniu* (regia semnată de Savel Stiopul) scenariul fiind acum o adaptare după piesa lui Horia Lovinescu *Omul care și-a pierdut omenia*). Muzica din *Nemuritorii* are o poveste interesantă, dincolo de conflictele postdecembriste dintre Nicu Covaci și Sergiu Nicolaescu¹¹. Inițial, muzica trebuia compusă de marele interpret și compozitor de jazz Richard Oschanitzky (1939–1979), dar acesta nu a putut preda materialul la timp din motive neștiute și atunci Sergiu Nicolaescu (1930–2013) a ales câteva piese de pe albumul *Mugur de fluier* după ce Nicu Covaci i le-a prezentat și acesta le-a ales (*Strunga*, *Mica țiganiadă* – intro, *Jocul timpului* – varianta de pe disc și una e înregistrată, *Pseudo – Morgana* – varianta reînregistrată și *Lasă, lasă*)¹². În corpul coloanei sonore de la *Nemuritorii* apare o piesă, nouă, care nu fusese înregistrată până atunci pe niciun disc. Aceasta poartă titlul *Cocoșii negri*¹³ și este inspirată de un bocet popular. La vremea aceea *Phoenix* era în mare vogă și poate și de aici succesul comercial al filmului. După ce Nicu Covaci și-a „extras” colegii de formație din România, formația a fost scoasă de pe genericul de final al filmului.

În timpul comunismului, la noi, regizorii și inginerii de sunet își asumau rolul de producători muzicali

În cazul filmului *Agentul straniu* regizorul Savel Stiopul alege în construirea coloanei sonore o pleiadă de compozitori/muzicieni și formații în vogă. Edmond Deda (1920-2006), Harry Maiorovici (1918–2000), *Phoenix* și *Roșu și Negru* compun împreună piesa care dă titlul filmului. În acei ani este demn de remarcat faptul ca regizorii își asumau și un rol de producător muzical în colaborare cu inginerul de sunet. De asemenea, în interiorul coloanei sonore, în afara celor de la *Roșu și Negru* și *Phoenix* mai contribuie cu piese: *Olimpic 64*, *Sfinx* cu Dan Andrei Aldea, *Modern Grup*, *Semnal M* (cu un cover după piesa lui Jimi Hendrix (1942–1970)¹⁴ *Hey Joe*), Sorin Tudoran („Sorin Tudoran a fost unul din cei mai buni chitariști români în anii '70”)¹⁵ (1948–2014) . Deoarece filmul este un policier, muzica rock se potrivește de minune ca ritm,

¹⁰D.I. Suchianu, *Lumina palidă a durerii*, *România literară*, nr. 41, 9 octombrie 1980.

¹¹ Nicolae Covaci i-a intentat în 2005 o serie de procese lui Sergiu Nicolaescu, Electrecord și alții pentru drepturile de autor cu privire la coloana sonoră a filmului *Nemuritorii*. După procese care au durat mai mult de 6 ani instanțele românești nu i-au acordat aceste drepturi.

¹² *Nemuritorii*, secvente.ro, iunie 2012 Citare februarie 2023

¹³ *Nemuritorii* feat. *Phoenix* *Cocoșii negri*, <https://youtu.be/cX3Hbq5JTUQ>

¹⁴ Jimi Hendrix este un chitarist, interpret și compozitor american recunoscut drept unul din cei mai mari chitariști ai secolului XX.

¹⁵ Radu Lupașcu, *Interviu cu Sorin Tudoran* – www.artasunetelor.ro, 2008.

mai ales că includea o varietate de stiluri: etno rock, rock psihedelic, rock progresiv și blues. Filmul a fost bine primit după cum o spun cifrele furnizate de CNC¹⁶ De la lansare până la 31 decembrie 2014 filmul a fost vizionat de 2.913.167 spectatori. Probabil că este filmul cu cea mai multă muzică de factură rock de dinainte de 1989...

Porțile albastre ale orașului (1974) este regizat de Mircea Mureșan după un scenariu semnat de marele romancier postbelic Marin Preda. Filmul beneficiază de o coloană sonoră asigurată de compozițiile lui Doru Stănculescu (1950–2021). *Ai-hai* avea să devină un adevărat imn folk. Folk-rock-ul sau mai degrabă rock-ul pastoral al acestor compoziții face din acest film, dincolo de forțările ideologice naționalist-comuniste ale scenariului inerente vremurilor (rolul partidului comunist în actul de la 23 August 1944), un produs cinematografic de ținută. Sorin Minghiat la flaut, Sorin Necula la chitara bass, Ioan Oagăn la baterie) și Doru Stănculescu la chitară, muzicuță și voce, aveau să înregistreze la Buftea piesa de generic a filmului. Într-un articol din *Evenimentul Zilei* din data de 23 august 2021 semnat de Alecu Racoviceanu, acesta a dezvăluit povestea muzicuței cu care Doru Stănculescu a înregistrat *Ai-hai*. În 1970, la scurt timp după ce participaseră la festivalul de la Woodstock, formația *Blood, Sweat and Tears* susține un concert memorabil la Sala Palatului din București. Concertul s-a desfășurat cu largul concurs al Departamentului de Stat al SUA, formația făcând un turneu în țările comuniste care manifestau o oarecare independență față de Moscova. Contextul istoric era unul favorabil regimului politic de la București, mai ales datorită opoziției la invadarea Cehoslovaciei în vara anului 1968. La sfârșitul concertului, Doru Stănculescu, care se afla în culise la Sala Palatului, avea să primească în dar de la Steve Katz această muzicuță¹⁷. Acțiunea filmului se petrece în preajma zilei de 23 August 1944. Ca un făcut și Doru Stănculescu avea să treacă la cele veșnice tot într-o zi de 23 august, 77 de ani mai târziu... (Fig. 4)

Fig. 4 – Doru Stănculescu.

Sursa: <https://www.libertatea.ro/stiri/doru-stanculescu-a-murit-3703099> consultată la data de 3 martie 2023.

Nicu Alifantis este cunoscut îndeobște ca un compozitor și interpret de muzica folk dar și ca un prolific compozitor de muzică pentru spectacole de teatru. Ca orice artist remarcabil nu putea să nu fie atras de mirajul celei de a șaptea arte. Drept urmare a început să compună și muzică de film. Personalitate sensibilă, el compune melodii pe versurile poezilor români reprezentativi pentru crezul său artistic precum și pe propriile versuri. În 1978 compune muzica filmului *Și...* regizat de Ada Pistiner, film premiat de ACIN pentru film documentar. De asemenea, în colaborare cu Ada Pistiner el scrie muzica la o serie de filme de scurtmetraj și documentare. La mijlocul anilor '80 realizează muzica mai multor filme de ficțiune pe care singur le recunoaște ca fiind „nu foarte importante, din păcate”¹⁸.

¹⁶ „Situția numărului de spectatori înregistrat de filmele românești ieșite în premieră până la 31.12.2014. Centrul național al cinematografiei 31 decembrie 2014 arhivat în original (pdf) la 16 aprilie 2016”. Website: cnc.gov.ro/uploads/2015/10/6_Spectatori-film-romanesec-la-31.12.2014.pdf

¹⁷Alecu Racoviceanu, *Ai, hai! Cum a deschis Doru Stănculescu Porțile albastre ale orașului și Cenaclul Flacăra. O poveste de suflet* – Evenimentul zilei, 23.08.2021.

¹⁸ Ioan Big, Radu Lupașcu, *Interviu: Nicu Alifantis „Vâlvația molcomă – 02.12.2014 – Culorile Sunetelor”* Ed. RAO 2015.

Un echipaj pentru Singapore (1981) a avut premiera în mai 1982. El beneficiază de o distribuție de top avându-i în rolurile principale pe Gheorghe Cozorici, Mariana Mihuț, Florin Zamfirescu, Ion Besoiu, Victor Rebengiuc. Regia a fost semnată de Nicu Stan (1931–1990), cunoscut îndeobște ca director de imagine, iar scenariul a fost scris împreună cu Ioan Grigorescu. Coloana sonoră a fost asigurată de unul dintre cei mai buni ingineri de sunet de la Buftea, Horea Murgu (n. 1949). În cuprinsul acestei coloane sonore se află și piesa special compusă de Vasile Șirli pentru acest film, *Rug*, interpretată de Dida Drăgan (n. 1946) acompaniată de formația *Post Scriptum*¹⁹. Într-o discuție, Horea Murgu mi-a povestit că înregistrarea acestei piese a durat o noapte întreagă, mai mult de 12 ore, pentru că și regizorul și el doreau o sincronizare perfectă la nivel de simbol între muzică și secvențele cinematografice. În fapt, numele inginerului de sunet Horea Murgu va apărea pe coloana sonoră a multora din filmele din epocă și nu numai. Vocea puternică a Didei Drăgan însoțește imaginile din cadrele filmate în perfectă consonanță cu ele. Trecând din nou peste mesajul politic al acelor ani, filmul oglindește viața lumii marinărești cu toate asprimile și sacrificiile ei. După 1990, Horea Murgu a semnat coloana sonoră la mai multe filme printre care *Vulpe vânător* (1993) în regia lui Stere Gulea și *Filantropica* (2002)²⁰ lui Nae Caranfil.

Doru Căplescu, „omul orchestră”

Un alt compozitor prolific care a avut participări în diverse formații de muzică ușoară sau rock, cu o cultură muzicală solidă și o capacitate de „a fuziona” diverse stiluri muzicale de la funk și disco până la jazz, jazz-rock, rock și muzică electronică a fost Doru Căplescu (1957–2003), supranumit și „omul orchestră”²¹. Doru Căplescu a fost un muzician plurivalent, orchestrator, solist vocal și compozitor. Printre numele de referință ale scenei muzicale românești cu care a colaborat ca aranjor și compozitor se numără, neapărat în această ordine: Anda Călugăreanu (1948–1992), Aura Urziceanu, Nicu Alifantis, Mircea Baniciu, Alexandru Andrieș etc. A colaborat ca instrumentist (la clape, sintetizator, trompetă) la albumele unor artiști români importanți cum ar fi Adrian Enescu (1948–2016), Mircea Florian (n. 1949), Cătălin Târcolea sau Mihai Pocorschi²². Doru Căplescu a compus muzica la nu mai puțin de 23 de filme de animație, inclusiv pentru serialul animat *Planeta Roșie* în regia Ancăi Petruțiu, la 3 scurtmetraje și la 4 lungmetraje de ficțiune. Filmele pentru care a semnat coloana sonoră sunt: scurtmetrajul *Iașul marilor lumini*, în regia lui Alexandru Tatos (1937–1990), scurtmetrajul *Neptun*, regia Stelian Stativă, *Campioana* (1991) și *Desene pe asfalt* (1991) regia Elisabeta Bostan, *Liceenii în alertă* (1993), regia Mircea Plângău, *Templul tăcerii* (1994), regia George Bușecan și *Stare de fapt* (1995), regia Stere Gulea²³. Din nefericire, Doru Căplescu a decedat fulgerător în urma unui infarct în ziua de 6 octombrie 2003, la numai 46 de ani. (Fig. 5)

¹⁹ *Post Scriptum* este o formație timișoreană care a abordat mai multe stiluri: jazz, jazz rock, pop-rock. A activat între 1980 și 1982. Ulterior au fost reuniuni sporadice în diverse componente.

²⁰ *Filantropica* (2002) este un film scris și regizat de Nae Caranfil.

²¹ Marian Rădulescu, *Doru Căplescu – omul orchestră*, <http://agenda.liternet.ro>, decembrie 2008.

²² Mircea Nicolau, *Doru Căplescu – Un Miracol Infinit*- www.Topromanesc.ro.

²³ *Ibidem*.

Fig. 5 – Doru Căplescu.

Sursa: Wowbiz.ro, 14 martie 2015, consultată la data de 4 martie 2023.

Povestea unei trupe rock într-un film comunist

Singurul film de dinaintea de 1989, o comedie, care povestește aventura unei formații rock în încercarea ei de a pătrunde în lumea show-biz-ului comunist este *Melodii la Costinești* (1982). În acest film avem oportunitatea de a-i vedea pe Horațiu Mălăele, George Mihăiță, Vasile Muraru și Bogdan Stanoevici în ipostaze de muzicieni rock autohtoni, machiajul semănând izbitor cu cel al formației americane *Kiss*²⁴ iar numele formației fiind inspirat de *Rory Storm & The Hurricanes* (prima formație a toboșarului *Beatles*, *Ringo Star*) și o „groupie” utecistă, interpretată de Mariana Buruiană. Pare greu de crezut dar însuși Horațiu Mălăele are plete de rocker în acest film! Numele formației debutante este *Uragan* (*The Hurricane* în limba engleză!). Avem de a face cu un film care tratează într-o manieră comică o dramă a acelor vremi, dificultatea de a fi cunoscut marelui public. Aparițiile la televiziunea națională ale formațiilor rock erau cvasi-sporadice, aproape ridicole, interpreții aveau părul prins cu agrafe și erau îmbrăcați cu costum și cravată, rigizi, cu mișcări aproape robotice, chitariștii făceau play-back în poziție de drepți iar bateriștii aveau o singură tobă între picioare, așezați pe un scăunel, deși sunetul și ritmul cuprindea și cinele, fuscinele, tobă mare etc. Evident această imagine promovată de televiziune nu avea nimic în comun cu ținuta și manifestarea scenică într-un concert live, e adevărat netelevizat! În concert ținutele nu aveau nicio legătură cu ceea ce televiziunea prezenta, muzicienii adoptând ținute aproximativ asemănătoare cu ale formațiilor occidentale. Muzica hard rock era considerată decadentă, mai multe formații printre care și nava amiral a muzicii rock românești *Iris*²⁵ fiind suspendată o perioadă de la apariția pe orice scenă de către „tovarășii” de la Consiliul Culturii și Educației

²⁴ *Kiss* este o formație de muzică rock americană înființată în 1973. Ea promovează stilurile hard rock, heavy metal, Shock rock și glam metal.

²⁵ În vara lui 1988, în timpul unui concert la Miercurea Ciuc, tinerii s-au revoltat că nu sunt lăsați să se manifeste ca la un concert rock, miliția intervenind și oprind concertul. Urmarea fost că formației *Iris* i-a fost interzisă practic apariția în orice manifestare publică. Atunci cei de la *Iris* au putut cânta două săptămâni în acea vară, în urma redobândirii atestatelor, la restaurantul *Marea Neagră* din Neptun pentru a-și asigura existența. Așa cum mărturisea într-o discuție privată liderul de atunci și de acum al formației Ioan (Nelu) Dumitrescu redobândirea atestatelor s-a datorat în urma demersului făcut de un înalt funcționar guvernamental, amator de muzică rock și iubitor al formației.

Socialiste²⁶. Datorită faptului că scenariul este al unui film muzical, regizorul Constantin Păun apelează la un compozitor renumit, Vasile Șirli, pentru coloana sonoră. Acesta compune muzica filmului iar Doru Apreotesei de la *Post Scriptum*, Iuliu Merca (1948–1999) de la *Semnal M*, Sorin Chifiriuc de la *Sfinx* contribuie și ei împreună cu trupele lor la coloana sonoră având și câteva apariții în film, filmările fiind live în timpul festivalului de rock de la Costinești! Filmul este o comandă a B.T.T.²⁷ *Melodii la Costinești* nu face excepție, el dorindu-se un film care să-i atragă pe tineri în practicarea turismului într-un cadru organizat, evident controlat de PCR prin intermediul organizației sale de tineret UTC. În afara faptului că a beneficiat de o coloana sonoră interesantă și de o distribuție decentă, filmul nu are prea multe calități artistice. Povestea pare a fi inspirată de filmul *ABBA*²⁸ din 1977 care în 1980 s-a difuzat și în cinematografele românești. Acest fapt subliniază încă o dată că exista un oarecare sincronism cu lumea culturală occidentală. Se poate reține ca un plus sunetul diegetic și filmările live din timpul concertelor susținute de cele trei formații rock la Costinești.

Deși formațiile de muzică rock nu erau interzise, concertele lor se desfășurau mai ales în mediu underground, prin săli de cluburi de uzină, pe la marginea orașelor sau la festivaluri în orașe de provincie, unde cenzura nu era atât de vigilentă²⁹. Între două recitaluri de formații de factură rock erau intercalate și formații care practicau jazz-rock-ul, punk-rock-ul, muzica psihedelică. Formațiile de muzică rock nu prea aveau trecere la casa de discuri Electrecord³⁰ multe dintre ele împărțind același LP. Datorită lui Theodor „Fredy” Negrescu (1931–2012), magicianul sunetelor de la Electrecord, mai mulți interpreți și formații au beneficiat de cunoștințele sale. Muzica rock era doar tolerată, dar asta nu împiedica să adune în jurul ei elita culturală. Multe din concertele rock și jazz ale vremii erau organizate de scriitorul Stelian Tănase, care în acea vreme era metodist la o casă de cultură.

Rodion Ladislau Roșca este un pionier al muzicii de rock de factură electronică cu un destin tragic. Rodion Roșca (1953–2021) este fondatorul formației de muzică rock progresivă *Rodion G.A.* Din nefericire, opera sa a fost cunoscută cu adevărat abia după Revoluția din 1989, el fiind un postmodernist avant la lettre, spirit protestatar care nu era pe placul regimului. Înainte de 1989 a apărut doar pe o jumătate de LP, volumul „Rock V” (vinil de a cărui editare s-a ocupat același Freddy Negrescu) și a avut o apariție la televiziunea națională de revelion în anul 1988. Rodion Roșca semnează în anul 1984 muzica la lungmetrajul de animație *Misiunea spațială Delta*³¹. Acesta este primul film de animație de lung metraj românesc! Regia acestui film de animație a fost semnată de Călin Cazan, Mircea Toia și Victor Antonescu iar vocile au fost ale actorilor Mirela Gorea,

²⁶ Consiliul Culturii și Educației Socialiste se dorea a fi echivalentul unui minister al culturii din zilele noastre, aflat sub conducerea și îndrumarea Comitetului Central al Partidului Comunist Român. El a fost înființat prin decretul nr.301 din 21 septembrie 1971. „Se înființează Consiliul Culturii și Educației Socialiste, organ de partid și de stat, aflat sub conducerea nemijlocită a Comitetului Central al Partidului Comunist Român și a Consiliului de Miniștri, cu scopul de a asigura îndeplinirea politicii partidului și statului în domeniul culturii și educației socialiste, de a conduce și îndruma întreaga activitate cultural - educativă ce se desfășoară în Republica Socialistă România”.

²⁷ B.T.T. (Biroul de Turism pentru Tineret era singura agenție de turism destinată tinerilor și care se afla sub patronajul organizație tineretului comunist U.T.C).

²⁸ *ABBA – The Movie* (1977) este un mokumentary muzical al formației ABBA despre turneul întreprins de aceștia în Australia. Filmul este o coproducție Suedia / Australia, regia este semnată de Lasse Hallstrom iar scenariu de Lasse Hallstrom și Robert Caswell.

²⁹ *Top T* din Buzău unul dintre cele mai vechi festivaluri de muzică rock din România sau *Constelații Rock Vrâncene*, concertele de la Casa Studenților *Grigore Preoteasa*, sala de pe strada 11 Iunie din București ș.a.

³⁰ *Electrecord* a fost înființată în 1932 când se pune bazele fabricii de discuri. Până la sfârșitul celui de al doilea război mondial compania a produs aproximativ 70.000 de discuri anual. În 1948 societatea este naționalizată după care utilajele și tehnologiile sunt modernizate de-a lungul timpului. După 1989 este privatizată prin metoda Mebo în 2003. În 2018 *Electrecord București* intră în insolvență, în prezent managementul lucrând la un plan de relansare a ei. *Sursa*: www.electrecord.ro Consultat la data de 2 martie 2023.

³¹ *Misiunea spațială Delta*, sursa: <https://www.imdb.com/title/tt2457504/>, consultat la data de 2 martie 2023.

Marcel Iureș, Dan Condurache și Ion Chelaru. Rodion Roșca a murit în 2021 la numai 68 de ani în urma unui cancer hepatic, agravat probabil și de decesul mamei lui în 1989, cu care avea o legătură specială, an în care și el a renunțat la muzică în urma depresiei.

„*Vechi maeștrii ai muzicii de film românești*”: Adrian Enescu și Mircea Florian

Parafrazându-l pe Viktor Lazarev (1897–1976)³² și cărțile lui „*Vechi maeștri europeni*” am identificat în muzica de film românească acești doi maeștri. Despre Adrian Enescu (1948–2016) muzicologul Viorel Cosma (1923–2017) spunea:

„Adrian Enescu este compozitorul-după părerea mea-cel mai cult în probleme de muzică de film, el a depășit faza filmului clasic și a scriiturii pe partitură, el face acum muzică electronică, îmbină muzica clasică cu muzica electronică, cu muzica de avangardă, este un compozitor în care fantezia este cu totul deosebită...”³³. Pe de altă parte, Adrian Enescu este unul dintre compozitorii pionieri ai muzicii de factură electronică din România³⁴, el abordând o varietate de stiluri de la muzică preclasică până la jazz, jazz rock, muzică electronică, funk, pop. El a reușit să combine în mod fericit aceste stiluri, grație talentului și pregătirii sale muzicale. El a compus muzica pentru 65 de filme, dar cea mai îndelungată colaborare a avut-o cu Dan Pița, o colaborare bazată pe prietenie și respect reciproc. Este vorba despre filmele lui Dan Pița: *Tănase Scatiu* (1976), *Bietul Ioanide* (1979), *Concurs* (1982), *Dreptate în lanțuri* (1983), *Faleză de nisip* (1983), *Pas în doi* (1985), iar după căderea comunismului *Hotel de lux* (1993), *Pepe și Fifi* (1994), *Eu sunt Adam!* (1996), *Second hand* (2005), *Femeia visurilor* (2005) și *Kira Kiralina* (2014). Dacă cu Dan Pița avea lungi discuții după ce acesta îi prezenta o parte din scenariu, colaborarea cu Sergiu Nicolaescu decurgea în alt mod. Împreună cu inginerul de sunet comenta filmul, căutau soluții și mixau. [Sergiu mi-a zis: „Dumneata știi cel mai bine ce trebuie făcut! La revedere, tu decizi dacă e bine și ce e bine.”]³⁵ *Francois Villon* (1987), *Mircea* (1989), *Ringul* (1984), *Noi cei din linia întâi* (1986) și *Ciuleandra* (1985) lui Nicolaescu au fost filmele pentru care a semnat muzica.

Seria de westernuri „*Ardelenii*” (regizate de Dan Pița și Mircea Veroiu) a avut un mare succes de casă, muzica compusă având o puternică influență folclorică. De asemenea, Adrian Enescu a semnat coloana sonoră pentru două filme ale lui Mircea Veroiu: *Șapte zile* (1971) și *Întoarcerea lui Magellan* (1973). (Fig.6)

Celălalt maestru al muzicii de film românești este Mircea Florian, muzician plurivalent, artist multimedia, compozitor și profesor. El a abordat în lunga sa carieră mai multe genuri muzicale, printre care rock-ul progresiv, folk-rockul, muzica acustică, muzică psihedelică, rock-ul experimental, psihedelic folk, avangarde jazz. Toate aceste stiluri l-au definit ca un mare compozitor de muzică de film. A colaborat și realizat coloana sonoră pentru filmele mai multor regizori români: *Mânia* (1978) al lui Mircea Veroiu, *Nu filmăm să ne amuzăm* (1974) al lui Iulian Mihu, *Înghițitorul de săbii* (1982) și *Ana* (2014) ambele ale lui Alexa Visarion, *Margo* (2006) regizor Ioan Carmazan, *03.ByPass* (2016) regia Nap Toader (n. 1969). Cel mai recent film la care Mircea Florian a scris muzica și a semnat și coloana sonoră este filmul de debut al regizorului Alexandru Belc (n. 1980) *Metronom*, film care a câștigat premiul pentru regie în cadrul secțiunii „*Un certain regard*” la Festivalul de la Cannes în 2022. Filmul se dorește a fi printre altele și un omagiu adus realizatorului *Metronomului muzical by request*, Cornel Chiriac de la radio *Europa liberă*. (Fig. 7)

³² Viktor Lazarev a fost un critic de artă și istoric.

³³ Ioan Big, Radu Lupașcu, *op.cit.*, pag.227–228.

³⁴ Paul Breazu, Marius Chivu, *Am vrut ca muzica mea să devină personaj- interviu cu Adrian Enescu, Dilema Veche* numărul 526 din 13–19 martie 2014.

³⁵ Ioan Big, Radu Lupașcu, *op.cit.*, pag. 249.

Fig. 6 – Adrian Enescu.

Sursa: digi24.ro, știre din 19 august, 2016, ora 15:14, consultată la data de 4 martie 2023.

Fig. 7 – Mircea Florian.

Sursa: arhiva.formula-as.ro, anul 2016, nr. 1210, consultată la data de 4 martie 2023.

Fig. 8 – Valeriu Sterian.

Sursa: www.facebook.com pagina personală, consultată la data de 4 martie 2023.

După 1990 atât Mircea Florian cât și Adrian Enescu au fost printre cei care au continuat să compună muzică de film, alăturându-li-se lor și alții. Ar fi vorba despre muzica compusă de Alexandru Andrieș pentru filmul de debut al lui Horațiu Mălăele *Nuntă mută* (2008), ca și pentru *Vulpe vânător* (1993) al lui Stere Gulea, unde pe coloana sonoră realizată de Horea Murgu este și piesa *Chip fără chip* al lui Valeriu Sterian (1952–2000). Valeriu Sterian apare chiar într-o filmare a unui concert (Fig. 8)

Într-un interviu la Radio RFI în cadrul emisiunii *RFI360* Adrian Enescu chiar își arată dezamăgirea pentru faptul că nu mai există compozitori de muzică de film: „Folosesc același tip de muzică, respectă un format, muzicile nu mai aparțin compozitorului de muzică de film, el este din ce în ce mai puțin folosit în România, este o meserie care nu mai există, compozitorul de muzică de film nu mai există, s-a terminat cu el. Sunt tipologii fixe, tipul filmului polițist, sci-fi, acțiune folosesc așa-zisele „libraries” de muzică care există pe niște discuri din care se iau, se editează, se pun și toate sunt la fel.³⁶ Din nefericire multe din predicțiile lui Adrian Enescu s-au adevărit. Filmul românesc actual își construiește coloana sonoră pe melodii deja lansate, cunoscute publicului larg, muzica originală de film de factură rock nu prea mai există, cu mici excepții, ea este compensată cu hit-uri internaționale sau locale. Un fapt îmbucurător totuși este acela că este folosită muzică rock românească deja compusă, un mix de piese și formații rock de dinainte de 1989 și formații sau interpreți mai tineri de după 1990.

În căutarea rock-ului pierdut sau muzica rock în film după 1990

După în 1990 rock-ul pătrunde în filmul românesc prin producții diferite față de cele în anii 60–70 și aici mă refer la poetica pe care o avea muzica rock înainte de 1989. Acum apar filme care folosesc muzică rock în coloana sonoră, unele din ele comedii mai mult sau mai puțin reușite. Filmul românesc traversează o perioadă complicată atât din punct de vedere artistic cât și financiar. Primul film care are ca tematică muzica rock după 1990 este comedia *Liceenii rock'n roll*³⁷ (1992) Filmul continuă seria *Liceenilor* începută în 1986, având în mare aceeași protagoniști : Ștefan Bănică junior, Tamara Buciuceanu, Oana Sârbu, Mihai Constantin, Cesonia Postelnicu. E adevărat că acum controversile nu mai erau în ședințele de U.T.C., ci în jurul alcătuirii repertoriului unei formații rock. Transformările protagoniștilor sunt evidente: tovarășa „Isoscel” devine doamna profesoară, profesorul de filosofie Socrate dispare din peisaj deoarece filosofia politică nu se mai predă la liceu, secretara U.T.C. își descoperă talentele de solistă rock, băieții nu mai merg la atelierul-școală cu bască pe cap și halate albastre, ci merg la repetițiile formației îmbrăcați în jeanși și jachete scurte de piele negre. Nici dragostea nu mai e platonice, în film apărând scene de nuditate sexuală. Cornel Fugaru (1940–2011) a compus muzica. Cunoscut compozitor, interpret și instrumentist, Cornel Fugaru a fost liderul uneia din primele formații de muzică rock din România, *Sideral*³⁸. Dată fiind experiența sa de muzician rock acesta a compus muzica, care în acest caz este diegetică, o caracteristică a filmului muzical. Interpreții cântecelor au fost Ștefan Bănică junior, Monica Anghel, Oana Sârbu, Dan Cociș, Luminița Stoianovici.

Stere Gulea este unul din regizorii care a folosit în mod inteligent și adecvat muzica de factură rock în filmele sale, *Stare de fapt* și *Chip fără chip*, așa cum am arătat mai sus.

Lucian Pintilie folosește și el de asemenea muzică rock pentru a ilustra personalitatea eroului său din drama *Terminus paradisi* (1998). Personajul Mitu Cafanu interpretat de Costel Cașcaval este prototipul eroului tarat de traumele copilăriei și adolescenței suferite din partea tatălui pentru a-l împiedica să emigreze în SUA, tatăl interpretat de Victor Rebengiuc, fiind cel care îl toarnă la securitate. Mitu devine un tânăr rebel care refuză marotele sociale. Pentru

³⁶ Valentin Panduru, *Interviu Adrian Enescu* (secvență)- RFI360- 21 mai 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=441h2vLZGx0> consultat la data 4 martie 2023.

³⁷ *Liceenii rock'n roll* este un film din 1992 al cărui scenariu este semnat de George Șovu (1931–2016) (fost inspector școlar în timpul comunismului) în regia lui Nicolae Corjoc (1935–2022).

³⁸ *Sideral* este o formație de muzică rock înființată în 1964 și desființată în 1999. Formația a trecut prin diverse componențe dar liderul ei a rămas Cornel Fugaru.

aceasta Lucian Pintilie a ales să folosească o piesă live dintr-un concert al formației *Iris*, *Somn bizar*. Așa cum îmi mărturisisea Nelu Dumitrescu, toboșarul și liderul formației *Iris*, întâlnirea dintre ei și filmul lui Pintilie a fost un lucru extraordinar. Ei doar au fost anunțați de către managerul lor de la acea dată, că o parte din concert urmează să fie filmată și folosită pentru un film artistic. Nu știau cine e regizorul, nu știau despre ce film e vorba”. Noi am încercat ca de obicei să ne facem cât mai bine treaba, să cântăm așa cum știam noi mai bine” spunea Nelu Dumitrescu”. Personal am fost foarte mândru că domnia sa a ales solo-ul meu de baterie de la *Somn bizar* din acel concert”. (Fig. 9) Lucian Pintilie avea să folosească din nou muzica rock în filmul *Niki și Flo* (2003), de data aceasta fiind vorba de piesa celor de la *Mondial*³⁹, *De va veni la tine vântul*. Filmul descrie viața unei familii îndurerate din cauza decesului fiului și pierderea unicei fiice care emigra în Statele Unite prin prisma unor evenimente trecute și prezente care au afectat familia, societatea și chiar lumea întreagă (14 aprilie – Sărbătorile Pascale, 11 iunie – o zi cu semnificații diferite de la un secol la altul – Proclamația de la Islaz în 1848 și naționalizarea principalelor mijloace de producție în 1948 de către regimul comunist proaspăt instalat, 4 iulie-zia națională a SUA, 11 septembrie 2001 – atacurile teroriste de la World Trade Center din New York, 25 octombrie – Ziua Armatei Române.

Fig. 9 – Nelu Dumitrescu, formația *Iris*, fotografie din arhiva personală, furnizată la 10 martie 2023.

³⁹ *Mondial* este o formație de muzică rock înființată în 1966 la București. A fost printre primele formații care au făcut trecerea de la muzica de tip beat către stiluri mai sofisticate ale rock-ului (muzică psihedelică, hard rock sau rock progresiv). Formația a activat în diverse componente până în anul 1979 iar după 1998 cu o componență mult schimbată până în anul 2014. A fost în principal o formație studențească de politehniști bucureșteni activând la început în celebrul club de la sala „303”. În acest club până în 1989 și puțin după se făceau audiții cu cele mai noi albume de muzică rock, jazz, jazz rock, rock progresiv. Printre artizani s-au numărat Mihai „Mike” Godoroja și Florian Lungu (N.A.).

Există în mai multe filme de după 1990 muzică rock folosită pentru a întregi coloana sonoră, ca și sunet de factură diegetică.

În filmul lui Radu Jude din 2012 *Toată lumea din familia noastră* eroul principal interpretat de Șerban Pavlu fredonează atunci când pedalează pe Podul Grant un fragment din piesa *Time*⁴⁰ a celor de la Pink Floyd. De asemenea, și Paul Negoescu folosește muzică rock în scop de coloratură a personajelor episodice. În filmul *O lună în Thailanda* îi vedem pe Tudor Giurgiu și Ada Solomon cântând la karaoke piesa *Banii vorbesc* a celor de la *Holograf*. Un alt personaj episodic cântă tot la karaoke piesa formației *Pasărea colibri*, *Nu-i nimic, asta e!*. Piesa în fapt este un cover după piesa lui Bob Dylan *Don't think twice, it's all right!*⁴¹

Filmul documentar *Phoenix. Har / Jar* (2022) al regizorului Cornel Mihalache îi reunește la 60 de ani de la înființare pe principalii membri ai formației. Deși filmul nu conține muzică, el fiind compus dintr-o serie de interviuri intercalate, de asemenea sunt inserturi grafice de documente din arhivele securității deținute de CNSAS. Auzim însă intercalat în diverse secvențe sunetul produs de foc atunci când arde lemn sau hârtie. Pe genericul de final coloana sonoră este asigurată de piesa *Cocoșii negri*. Regizorul declara despre documentar următoarele: „Este un film despre oameni, nu despre muzică. Oameni frumoși cu orgolii mari, bătrâni cu suflet de copil. Stăpânii României, la un moment dat.”⁴²

Muzica rock între *Rocker* și *Ultimul zburător*

În filmul *Rocker* (2012) al regizorului Marian Crișan este vorba despre un tată văduv, un rocker trecut de prima tinerețe, care face absolut totul pentru fiul lui, artist rock în devenire, pentru ca acesta să reușească să-și îndeplinească visul. Este și un proiect personal al tatălui deoarece nici el, din varii motive, nu a reușit să devină celebru ca instrumentist rock. Tatăl este dispus la toate compromisurile posibile. Chiar în prima secvență vedem cum tatăl fură o pereche de schiuri pentru a face rost de bani pentru droguri. El îi furnizează fiului heroina de care acesta este dependent, muncește în frig ca ajutor de topometrist pentru a cumpăra și instrumente necesare formației al cărei lider este fiul, își vinde propria mașină (sau mai degrabă este vândută!) de fiul rebel narcoman, se lasă ridiculizat de dealer asumându-și un rol de entertainer pentru acesta (a se vedea secvența în care tatăl este forțat să simuleze riff-ul de chitară de la piesa *Smoke On the Water* a formației *Deep Purple*⁴³). Tatăl duce o viață duală: are grijă de fiul narcoman și încearcă să-și formeze o nouă familie alături de o femeie obișnuită care nu are nici o legătură cu muzica rock pe care el o iubește foarte mult. Demn de remarcat este că muzica este diegetică, tatăl ascultând în mașină o formație din vremea lui, *Celelalte Cuvinte*, iar în restul filmului avem de a face cu un rock modern ancorat în timpul prezent. În coloana sonoră alături de *Celelalte Cuvinte* cu hiturile *Dacă vrei* sau *Iarbă prin păr* apar cântece ale formațiilor din noul val precum *Voltaaj*, *Iguana pe Fir*, *Sarmalele Reci*, *Coma*, *Aeroport* ș.a. În final, tatăl își sacrifică viitorul pe care îl voia alături de femeia obișnuită, de care era îndrăgostit, dar își îndeplinește visul și debutează alături de fiul său într-o formație rock.

Spre deosebire de *Rocker*, care prezintă o lume sordidă, tarată de consumul de stupefiante și alcool, filmul lui Ovidiu Georgescu *Ultimul Zburător* (2014) este un fantasy modern după

⁴⁰ *Pink Floyd, The Dark Side of the Moon, Time*, 1973 EMI studios, www.spotify.com.

⁴¹ Bob Dylan (n. 1941) pe numele său adevărat Robert Allen Zimmermann, este un cantautor care a abordat genuri muzicale diverse, de la folk până la rock, poet, actor și producător de muzică și film. În anul 2016 a fost laureat cu premiul Nobel pentru literatură.

⁴² <https://www.forbes.ro/filmul-documentar-phoenix-har-jar-despre-legendara-trupa-phoenix-intra-in-cinematografe-pe-20-ianuarie-308250>.

⁴³ *Deep Purple*, formație de muzică rock britanică înființată în 1968 și care activează și astăzi.

mitul zburătorului. În cazul acesta Zburătorul nu mai este o ființă fantastică, un demon erotic, care chinuie în somn fetele nemăritate, ci este un motociclist cu priză la sexul opus, îmbrăcat în costume de piele și, evident, mare amator de muzică rock. Însă Zburătorul are rol de înger păzitor și nicidecum de ființă malefică. Și în acest film este vorba tot despre un debut muzical, artistul fiind în cazul ăsta o tânără, descendentă dintr-o familie muzicieni. Coloana sonoră include piesa *Roua dimineții* compusă și interpretată de *Holograf*. În fapt în urma acestei colaborări dintre realizatorii filmului și formația *Holograf*⁴⁴, aceasta din urmă a folosit imagini din film pentru a realiza videoclipul piesei. *Ultimul zburător* a fost realizat cu un buget de câteva mii de euro, restul producției fiind realizată prin punerea la dispoziție, cu titlu gratuit, a tuturor echipamentelor necesare. Toți cei implicați în realizarea acestui film au lucrat pro-bono inclusiv actorii. Acest lucru arată dragostea pentru film și muzica rock a realizatorilor.

Filmele lui Dan Chișu, *Aniversarea* (2017) și *București Non-Stop* (2015) sau *Roxanne* (2013) al lui Valentin Hotea folosesc în coloana sonoră piese muzicale ale formațiilor românești și aici am putea aminti *Celelalte Cuvinte*, *Voltaaj*, *Sarmalele Reci*, *Coma*, *Iris*, *Direcția 5*, *Șuie Paparude*, *Partizan*, *The Dekadens* etc. Încă sunt prea puțini compozitori de muzică rock pentru film dar probabil că în momentul în care o anumită tendință va ajunge la apogeu, vor apărea mai mulți. Probabil filmul românesc are nevoie mai devreme sau mai târziu de noi compozitori de muzică de film, nu neapărat de factură rock, dar care să ajute la construirea contrapunctului atât de necesar al sunetului și muzicii cu imaginea filmată.

BIBLIOGRAFIE

- Călin Căliman, *Istoria filmului românesc (1897–2000)*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 2000.
Cristian Luis Vasilescu, *Până la capăt! Contribuții ale lui Sergiu Nicolaescu la cinematografia națională*, Editura Universitară, București, 2011.
Daniela Caraman-Fotea, Cristian Nicolau, *Dicționar rock, pop, folk-* Colecție: Seria dicționare, Editura Humanitas, București, 1999.
Doru Ionescu, *Timpul chitarelor electrice. Jurnal de călătorie în arhiva TVR*, vol. 1, Editura Humanitas Educațional, 2005, București.
Ioan Big, Radu Lupașcu, *Culorile sunetelor*, Editura Rao, 2015.
Nicolae Covaci, *Însă eu... o pasare* Editura Nemira, 1994.
Sergiu Nicolaescu „*Viață, destin și film*” (ediția a II-a revizuită), Editura Universitară, București, 2011.

⁴⁴ *Holograf* este o formație de muzică rock înființată în 1977 de Mihai Pocorschi formație care activează și astăzi.

